

Zbigniew Szczerbik

Inwentarz Aleksandrowizny i Fomiszczyzny – części wsi Łagiewniki – z 1782 roku

---

Rocznik Wieluński 7, 111-115

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Szcherbik

INWENTARZ ALEKSANDROWIZNY I FOMISZCZYZNY – CZĘŚCI WSI ŁAGIEWNIKI – Z 1782 ROKU

Inwentarze dóbr i mienia z epoki staropolskiej doczekały się już bogatej literatury. Wykorzystywane są do badań nad szeroko pojętą kulturą materialną¹. W wielu przypadkach jest to jedyne źródło wiedzy do historii poszczególnych wsi. O ich znaczeniu dla badań historycznych pisali już m.in. J. Leskiewiczowa i W. Kula². Niezwykle pomocny w badaniach nad staropolskimi inwentarzami ziemskimi jest katalog opracowany w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie³.

Inwentarze pod względem prawnym dzieliły się na inwentarze i wizje, mające charakter urzędowy⁴. Sam inwentarz był aktem o charakterze prawnoprywatnym. Zawierał szczegółowy wykaz ruchomości lub nieruchomości wraz z ich opisem i obejmował:

1. opis dworu, zabudowań gospodarczych z gruntami i inwentarzem żywym;
2. opis tzw. „osiadłości”, tj. powinności i uposażenie chłopów;

---

¹ Należy wspomnieć tu m.in.: J. Rutkowski, *Studia nad położeniem włościan w Polsce w XVIII wieku*, „Ekonomista” t. 1, 1914; Wł. Wieczorek, *Z dziejów ustroju rolnego Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Poznań 1929; A. Żabko-Potopowicz, *Praca najemna i najemnik w rolnictwie w W. Ks. Litewskim w w. XVIII*, Warszawa 1929; A. Pośpiech, *Pułapka oczywistości. Pośmiertne spisy ruchomości szlachty wielkopolskiej z XVII wieku*, Warszawa 1992. Ostatnio także: J. Dumanowski, *Świat rzeczy szlachty wielkopolskiej w XVIII wieku*, Toruń 2006.

² J. Leskiewiczowa, *Znaczenie inwentarzy dóbr ziemskich dla badań historii wsi w Polsce w XVIII w.*, „Kwartalnik Historyczny” 1953, R. LX, nr 4, s. 363–378; W. Kula, *Problemy i metody historii gospodarczej*, Warszawa 1983.

³ *Katalog inwentarzy dóbr ziemskich z XVI–XVIII wieku sporządzony na podstawie Ksiąg Grodzkich i Ziemskich*, opr. W. Maciejewski, H. Karczowa, R. Piechota, Warszawa 1959.

⁴ W. Kula, *dz. cyt.*, s. 129.

3. opis „powinności” tj. powinności wobec pana.

Jednakże bardzo często spotyka się inwentarze, które nie zawierają wszystkich powyższych informacji, a jedynie ich część⁵.

Inwentarze spisywano z różnych powodów. Najczęściej przez spadkobierców zmarłego właściciela, dla późniejszego podziału majątku. Spisywano je także przy przejmowaniu opieki nad nieletnimi dziećmi zmarłego, zawieraniu umowy dzierżawnej lub sprzedaży dóbr⁶. Na rozwój inwentarzy niewątpliwie wpływ miała konstytucja sejmu z 1565 roku „*O opiekunach*”, która nakładała na nich obowiązek, aby „*biorąc do rąk swych bona pupillorum, wziąwszy do siebie dwu bliższych przyjaciół ex linea paterna, dostateczne inwentarze dóbr y dochodów wziętych poczyni*”⁷.

Prezentowany inwentarz sporządził Eustachy Stokowski, po śmierci Walentego Stokowskiego. Kasper Niesiecki wymienia dwie rodziny o tym nazwisku żyjące w epoce staropolskiej. Jedna pieczętowała się herbem Drzewica i zamieszkiwała na terenie województwa sandomierskiego. Druga, herbu Jelita, zamieszkiwała w województwie sieradzkim⁸. O samej rodzinie Stokowskich wiemy niewiele. Jakub Stokowski wymieniony jest w roku 1621 wśród szlachty wieluńskiej zebranej na pospolitym ruszeniu pod Lwowem w roku 1621⁹. W okresie między XVI a XVIII wiekiem Stokowscy nie pełnili urzędów grodzkich i ziemskich na terenie ziemi wieluńskiej, tylko województwa łęczyckiego¹⁰. Prace prowadzone nad monografią gminy Czarnożyły, której częścią są Łagiewniki, z pewnością ujawnią nowe informacje związane z rodziną Stokowskich i ich stanem posiadania na terenie ziemi wieluńskiej.

Prezentowany inwentarz został oblatowany w księgach grodzkich wieluńskich oblatach, 38a, na kartach od 659 do 660, będących w zasobach Archiwum Akt Dawnych w Warszawie. Przy opracowaniu niniejszego inwentarza kierowano się zasadami zawartymi w instrukcji wydawniczej dla źródeł epoki staropolskiej¹¹

⁵ J. Leskiewiczowa, *dz. cyt.*, s. 363.

⁶ M. Kamler, *Inwentarze*, [w:] *Encyklopedia Historii Gospodarczej Polski do 1945 roku*, t. 1, Warszawa 1981, s. 277.

⁷ *Volumina Legum*, T. II, Petersburg 1859, s. 52.

⁸ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. VIII, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1841, s. 525–527.

⁹ J. Kobierzycki, *Przyczynki do dziejów ziemi sieradzkiej*, t. II, Warszawa 1915, s. 15.

¹⁰ Patrz: *Urzednicy wojewodztw lęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1993.

¹¹ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, pod red. K. Lepszego, Wrocław 1953.

*Inwenarium status sortium Fomiszczyzna et Aleksandrowizna in posesio-
ne ad spens M. Valentini Stokowski – 16 maja 1782 roku*

Część Fomiszczyzna

Budynki dworskie

Na tejsze części żadnych pobudynków dworskich nie masz, gdyż te nam z indagacyji¹² ludzi funditus¹³, przez WW Stokowskich zrujnowane. Oprócz jednego spichrza złego, na którym sufitu do szczętu brakuje.

Folwarki pańskie tejsze części

Tych na tej części jest trzy, w każdym polu po jednym. Pierwszy zaczyna się od sadu, w którym przed tym był dwór Fomiszczyzny, a ciągnie się aż do granic Świętkowskich. 2-gi zaczyna się od drogi wielkiej idącej od Łagiewnik do Czarnożył, a kończy się pod granicami Raczyńskimi. 3-ci folwark zaczyna się od drogi Werczawskiej zwanej, a kończy się u granicy Kopydłowskich. W tych wszystkich folwarkach znajduje się, z każdym osobna 93¹⁴. do tych wszystkich folwarków i ról we wszystkich polach należą łąki, tak długo i szeroko idące, jak folwarki i role.

Role kmiece¹⁵ na tejsze części

Tych jak mam z indagacyji ludzi, należy się do tej części ról kmiecych 11. jak to: 1-wsza rola Ciołkowska, na której siedzi Piotr Woźny. 2-ga Scieburowska, teraz zwana, a przed tym Włodarzewska. 3-cia Kurowska teraz, a przed tym Kasprowska zwana, na tej roli siedzi Świętek Adamczyk. 4-ta Szczurowska w posesyi Imci Pana X. Proboszcza Łagiewnickiego będąca. 5-ta Kaczmarska, w której placu jest Pieczyska gościńca Raiu zwanego do Fomiszczyzny należącego. 6-ta dwa place kmiece bez chałup i bez ludzi przy folwarku Alexandrowizny będące. Dwa place także kmiece i także puste między Kałużniakiem i Sobkiem. Dwa place także kmiece i puste, bez chałup i ludzi wedle półrolka Ignacewskiego leżące, na tej się znajdują dwojaki: gościniec i kuźnia.

¹² Od indagatio – dochodzenie, badanie.

¹³ Doszczętnie, z gruntu, całkiem.

¹⁴ Prawdopodobnie zagonów

¹⁵ Chłopi posiadający gospodarstwa jednołamowe (tj. około 16 hektarów).

Półrolki¹⁶ do tej części należące

Których jest pięć. 1-wszy bez de nominacji, zawierający w sobie zagonów¹⁷ 10. 2-gi Pietruszewski, na którym jest chałupa, w tej mieszka Jurczyna, wdowa.. 3-ci Chałaszewski pusty bez chałupy. 4-ty Woźniakowski także pusty. 5-ty Kasprowski, na którym stoją dwojaki, to jest w jednej chałupie Jakub Mucha, w drugiej zaś chałupie Maciek Kowalczyk, poddani W. Walentego Stokowskiego, którzy do niegosz należeć powinni, oprócz chałup i ról do tych chałup należących.

Osiadłości na tej części, a najprzód kmiecie

1-wszy Piotr Woźny z żoną i dziećmi, ma pańskich koni parę, wołów parę i wóz, tudzież zasiewek. Inszego zaś narzędzia gospodarskiego nie ma.

2-gi Jędrzej Sciebura z żoną i z dziećmi, ma pańskich koni parę, wołów parę, tudzież wszystkie narzędzia gospodarskie i zasiewki.

3-ci Świętek Adamczyk, ten tak samo, ma co i drugi.

Reszta za kmiecych placów puste.. Ci zaś lubo kmiece role posiadają jednak nie zupełne, ponieważ tylko z półrolkiem robią, reszta zaś do dyspozycji pańskiej należało. Daniny dawają te, to jest kapłonów¹⁸ dwa, jaj półkowy¹⁹.

Teraz półrolnicy

1-wszy Sebastian Lorecki, robi 3 dni, daje kapłonów 1 i mendla²⁰ jaj, pańskiego zaprzęgu nie mają.

2-ga Wdowa Jurczyna zwana, trzymająca zagrodę z ośmiorgiem dzieci.

Część Alexandrowizna

Na tej części żadnego pobudynku dworskiego nie masz, tylko pieczyska²¹ mało co znaczne.

Folwarki pańskie. Tych do tej części znajduje się 3. to jest w każdym polu jeden. Folwark zawierający w sobie zagonów, w każdym polu 50. z których 1-wszy zaczyna się od Siedliska Aleksandrowizny, a kończy się pod granicami Świątkowskimi. Drugi zaczyna się od drogi Werczowskiej, a kończy się u granic Kopydłowskich. 3-ci od drogi czarnożyłskiej ciągnie się aż do granic Raczyńskich.

¹⁶ Tu półrolnik – chłop posiadający gospodarstwo półłanowe.

¹⁷ Staropolska miara rolna długości (ok. 133,99 metrów).

¹⁸ Kastrowany kogut.

¹⁹ Tu półkowy: miara ilości, 30 sztuk.

²⁰ Miara liczbowa, piętnaście sztuk, czarta część kopy.

²¹ Tu palenisko lub pogorzelsko.

Role kmiecie do tej części należące

Tych należy do tej części jedna tylko, Ligoniewska przed tym, a teraz Piotrkowska zwana, ta we trzy pola idzie. Na tej roli są dwojaki, w których mieszka ją zagrodnicy²²: jeden Franciszek Bartecki, drugi Dominik Łodyga.

Półrolki do tejże części

Tych znajduje się cztery. 1-wszy Witoniewski przed tym, a teraz Ignacewski zwany, pusty. 2-gi Ciołkowski także pusty. 3-ci Niemczewski, na którym siedzi Wawrzyn Król. 4-ty Zomkowski, między Kałużniakiem a Sobkiem leżący, pusty.

Półrolnicy

1-wszy Wawrzyn Król

Zagrodnicy

Dominik Łodyga.

Zawrzykrajonizny zaś jak nam z indagacyji ludzi, posiada J.W. Walenty Stokowski ogród i łąkę, na której placu, czyli siedlisku Zawrzykrajonizny chałupka zła. Z Koniecpolszczyzny zaś posiada działków dwa, zawierających w sobie zagonów 24; to jest Kasprzyka, drugi Lipki poddanych z Koniecpolszczyzny, tudzież pod Białą działek jeden, zagonów 12, w sobie zawierających, który zaczyna się od drogi Warzewskiej, a ciągnie się ku granicom Kopydłowskich, także do Koniecpolszczyzny należącej.

Eustachy Stokowski swoim i sukcesorów imieniem

---

²² Określenie chłopów małorolnych, ich gospodarstwa liczyły około 1 morgi (od 0,56 do 0,72 hektara).